

27. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО). — Ф. 1. — Оп.20. — Спр.2007.
28. Решетніков Ю.Є. З історії євангельсько-баптистської освіти / Ю. Є. Решетніков // Людина і світ. — 2002. — січень. — С. 10-13.
29. ДАЗО. — Ф. Р.316. — Оп.3. — Спр.20.
30. Державний архів Херсонської області (далі – ДАХО). — Ф. Р.3727. — Оп. 1. — Спр. 238.
31. ДАОО. — Ф. Р.3865. — Оп. 1. — Спр. 39.
32. Кмета-Єфимович І. Неодкладна справа у новому році / І. Кмета-Єфимович // Баптист України. — 1927. — № 1.
33. ДАОО. — Ф. Р.3865. — Оп. 1. — Спр. 28 «к».
34. ЦДАВО. — Ф. 5. — Оп.2. — Спр.2166.
35. ДАЗО. — Ф. Р.316. — Оп.3. — Спр. 33.
36. ЦДАВО. — Ф. 5. — Оп.2. — Спр.2170.
37. ЦДАВО. — Ф. 5. — Оп.3. — Спр.264.
38. ДАХО. — Ф.Р.845. — Оп.2. — Спр.937. — Арк.177 // Електронна християнська бібліотека «История Евангельского движения в Евразии. Материалы и документы». — Диск 3.0.
39. Пятый Всеукраинский съезд христиан баптистов // Баптист України. — 1928. — № 7. — С. 35.
40. Запись заседаний 4-го Всеукраинского съезда баптистов 12-15 мая 1925 г.

Голощапова Е.О. Основные векторы деятельности южноукраинских баптистских общин в контексте социально-политической ситуации в 1920–30-х гг.

Статья посвящена характеристике основных направлений деятельности общин евангельских христиан-баптистов в период 1920–30-х гг. на материалах южноукраинского региона, таких как: внутриобщинная, благотворительная, организация курсов подготовки профессиональных кадров при общинах, обеспечение верующих духовной литературой, участие в местных и всеукраинских съездах баптистов. Доказано, что деятельность местных баптистских общин блокировалась советской властью путем правовых притеснений и репрессий, с целью недопущения усиления влияния баптистов на население.

Ключевые слова: баптистская община, Южная Украина, миссионерство, правовые притеснения

Goloshchapova E.O. The main vectors of the South-Ukrainian Baptist congregations in the context of socio-political situation in the 1920–30s.

The article is devoted to the characteristic of the basic activity's trends of evangelical Christians-Baptists communities during 1920–1930 years on such materials of southern Ukraine's region, as: intracommunal, charity, organization of preparation's rates of the professional staffs at communities, provision of believers with the spiritual literature, participation in local and general Baptist's congresses. It is proved, that activity of local Baptist communities was blocked by the Soviet authority by legal oppressions and reprisals, with the purpose not to allow the strengthenings of Baptists influence on the population.

Keywords: a Baptist community, Southern Ukraine, missionary work, legal oppressions.

УДК: 94:284.57(477)"1920/1950"

I. В. Саламаха

ЗАСНУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН П'ЯТИДЕСЯТНИКІВ–СІОНІСТІВ В УКРАЇНІ (1920–1950–ТІ РР.)

У статті досліджується діяльність євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів в Україні у 1920-1950-х рр. На підґрунті архівних матеріалів та спогадів віруючих виявлено причини заснування даного руху, ідеологія. Показано спроби керівників євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів як можна ширше розповсюдити свої ідеї в Україні і Росії, та їхня боротьба з радянською владою.

Ключові слова: п'ятидесятники, п'ятидесятники-сіоністи, Святий Дух, Сіон, Протестантські церкви, комітет держбезпеки.

У 1920-х роках в Україні активно розвивалося п'ятидесятницьке вчення, засновником якого був І. Воронаєв. З самого початку у п'ятидесятницькому русі було декілька напрямів зі своїми особливостями. Одним із таких напрямів були так звані «євангельські християни п'ятидесятники-сіоністи», які діяли з початку 1920-х років на Західній Україні.

Наукове дослідження розвитку євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів почало проводитися у 1990-х роках істориком В. Франчуком [1].

Автор даної статті поставив за мету дослідити процес створення та розвитку релігійного руху євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів.

П'ятидесятницький рух існує в Україні з початку ХХ століття. Велику роль у розповсюдженні п'ятидесятництва відіграв проповідник Іван Воронаєв, який прибув у 1921 р. з США до м. Одеси, де він і розпочав проповідувати. Вже у 1926 р. за його ініціативою було засновано Союз п'ятидесятників в Україні. Називались вони християнами євангельської віри. Назва «п'ятидесятники» пов'язується з їх особливою увагою до події, яка відбулася, згідно з біблейської історії, на п'ятидесятний день після

воскресіння Христа і на апостолів зійшов в цей день Святий Дух, і вони заговорили на невідомих їм мовах.

Після заснування церкви п'ятидесятників у м. Одесі І. Воронаєв та його прибічники почали роз'їжджати з проповідями по всій Україні. На початку 1920-х років І. Воронаєв особисто приїздив декілька разів до Хмельницької області [1, с.319].

Під час цих проповідей із п'ятидесятницьким вченням знайомиться Пелагея Коченкова, яка народилася в 1887 р. в Рязанській губернії. До 1914 р. вона була православною, потім перейшла до євангельських християн. У 1919 р. – хреститься у баптизмі, а в 1921 р. переїжджає з Рязанської губернії до Кам'янець-Подільської губернії. По дорозі вона знайомиться з п'ятидесятництвом, пізнає, що таке «п'ятидесятниця» та «хрещення Духом Святим». П.Коченкова залишилась жити в селі Шмирки Кам'янець-Подільської губернії і почала проповідувати в общинах баптистів і євангельських християн. Спочатку вона себе зараховувала до п'ятидесятників воронаєвського напрямку, але невдовзі отримавши «духовне хрещення», почала вчити людей про «земну Палестину» і «спасіння на горі Сіон» [2, арк.111].

У 1922 р. П. Коченкова познайомилась з Леонтієм Мельником, поляком за походженням, який народився в 1897 р. на хуторі Пустки, Чорноостровського району Кам'янець-Подільської області. До цього часу Л. Мельник спочатку сповідував католицизм, потім перейшов до євангельських християн, а після знайомства з П. Коченковою стає п'ятидесятником.

На одному з п'ятидесятницьких зібрань Л. Мельник заявив, що отримав «Духа святого», тобто на нього зійшов «святий дух» і йому в цю мить Бог сказав, що він, Л. Мельник, введе свій народ до Палестини на гору Сіон, де буде земний рай для божого народу. Після цього Л. Мельник і заснував рух п'ятидесятників-сіоністів. В цьому йому допомагала П. Коченкова, яка користувалася великим авторитетом у п'ятидесятників у селах Кам'янець-Подільської губернії [1, с.324].

Пізніше Л. Мельник згадував, що вчення про вихід на Сіон йому було дано в 1922-1923 рр. «Янголом Божим, який сидів на білому коні». Л. Мельник розповідав: «Мені Бог відкрив, що Бог введе народ свій до Палестини і що Палестина буде земною, а не небесною. Після цього наше вчення розвивалося в наступних селах: в Бубнові, Сергіївні, Баглаї, Купелі, Череповій, Лужичанцях та інших. Пророком я себе не вважаю, але мене брати називають пророком. Я не є також керівником секти, старших керівників у нас в секті нема. Я також не пресвітер, пресвітерів у нас у секті немає» [1, с.326].

П'ятидесятниками називали себе тому, що вірили в те, що в п'ятидесятий день після воскресіння Христа на апостолів зійшов Святий Дух, який може і тепер зійти на будь-якого віруючого. Сіоністами називали себе тому, що, згідно трактовки Біблії, їх вітчизною є гора Сіон у Палестині, де слід очікувати другого пришестя Христа, і після цього віруючі будуть жити вічно в Царстві Божому. Їх мета – переїхати до Сіону, за що вони й молилися. Під час моління віруючі часто починали розмовляти іншими мовами, що вважалось даром «Духа Святого» і називалось «говорінням «янгольськими мовами», які перекладали спеціальні «толмачі» та пророки. «Мови» та «пророцтва» були для них основними під час моління.

Євангельські християни п'ятидесятники-сіоністи виступали проти служби в армії й категорично відмовлялися брати до рук зброю. Віруючі не вступали до профспілок, комсомолу та інших громадських організацій, не відвідували зібрань, кіно, клуби, театри та інші культурно-просвітницькі заклади, не брали участі в громадському житті.

На посаду пресвітера можна було призначати жінок. Взагалі керували віруючими так звані «старші брати», які виготовляли й розповсюджували серед віруючих і невіруючих псалми, вірші. Також саме вони приймали до своєї церкви нових членів шляхом «водного хрещення».

Окрім «старших братів» були ще проповідники, «пророки» та «пророчиці». Під час зібрань вони закликали віруючих не слухатися законів Радянської влади, а виконувати тільки Біблейські закони. Вважаючи своєю вітчизною Палестину, вселяли віруючим те, що накопичувати матеріальні блага не потрібно, а треба готуватися до виходу на гору Сіон після загибелі Союзу Радянських Соціалістичних республік, яка «відбудеться незабаром».

Комунізм вважали «обманним раєм». І проповідники євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів у своїх проповідях зазначали, що ті, хто зараз ними керує, загинуть від меча та вогню, і що на землі немає миру і безпеки, що наближається кінець світу, невіруючі загинуть, а віруючі залишаться і будуть виведені з цієї «грішної» землі до Палестини – на гору Сіон [3, арк.14].

Один із проповідників цієї течії О. Д'якун саме й визначив їх назву: «Євангельські християни-п'ятидесятники, сіоністи» (в офіційній радянській літературі того часу, в доповідях уповноважених у справах з релігійних культів, у записах КДБ та МВС їх назва писалась по-іншому – «Євангельські християни п'ятидесятники-сіоністи»). Також він виклав стислий «Символ віри» євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів: «Слово «п'ятидесятник» означає – «хрещений Духом Святим». А «сіоніст» – означає те, що Христос дав Новий закон та Новий Заповіт Своім учням на горі Сіон і тому я прагну потрапити на гору Сіон. Там моя батьківщина, і тому я називаю себе сіоністом. Батько мій на небесах,

а мати моя – Сіон. Звідтіль почав Господь хрестити Духом Святим і туди ж Він збере і всіх Своїх обраних» [4, арк.70-74].

З середини 1920-х років центр євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів знаходився в селищі Бубнова Волочиського району Хмельницької області.

У 1929 р. Л. Мельника було відправлено на висилку за межі України за «антирадянську діяльність».

Поки Л. Мельник знаходився за межами України, на хуторі Люновичі у 1931 р. відбувся так званий перший з'їзд євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів, котрий проводили П. Коченкова та новий керівник Данило Чайка.

Л. Мельник повернувся до України в 1932 р. І в цьому ж році під його керівництвом пройшли другий та третій з'їзди євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів. Після цих з'їздів Л. Мельник зі своїми помічниками П. Коченковою, Д. Чайкою, М. Стародубом роз'їжджав по ближніх населених пунктах та активно проповідував своє вчення. За що Л. Мельника, Д. Чайку і П. Коченкову радянська влада засудила в 1933 р. на 10 років ув'язнення [1, с.326].

Після закінчення строку ув'язнення, один із керівників євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів П. Коченкова відмовилась від керівництва і взагалі відійшла від церкви. Фактично єдиним керівником став Л. Мельник. Строк його ув'язнення закінчився в 1943 р. (знаходився на Колимі). Після ув'язнення він виїхав до Хабаровського краю, де його затримали і примусили працювати за «вільним наймом» у радгоспі Ельген до 1946 р. І тільки в 1946 р. він повернувся до Хмельниччини разом із Д. Чайкою і почав активно пропагандувати релігійні ідеї про Сіон.

Час повернення Л. Мельника до України співпав з часом проголошення держави Ізраїль. Завдяки цьому до ідей євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів була виявлена велика зацікавленість із боку громадян. І Л. Мельник разом із Д. Чайкою розгорнули місіонерську діяльність у Кам'янець-Подільській, Хмельницькій, Волинській, Житомирській та інших областях України. Пропагували свої ідеї навіть у Ставропольському та Краснодарському краях Росії [3, арк.14].

Такою активною діяльністю євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів зацікавився Комітет держбезпеки СРСР. Так один з керівників КДБ Хмельницької області Д. Федоров у довідці на початку 1950 р. давав таку характеристику цій релігійній течії: «Секта п'ятидесятників-сіоністів є однією з наймолодших, містичних реакційних сект, які зараз існують нелегально. Вона є різновидом п'ятидесятників. Інколи її учасники називають себе членами «божого партії»... В післявоєнний час ця секта розповсюдилась на територію багатьох областей Радянського Союзу... Особливо заражені сектантством цієї течії Ярмолинецький, Волочиський, Чорноостровський, Ружичнянський, Теофіпольський, Білогорський, Базалійський, Михайлівський, Бородокський, Сатановський райони Хмельницької області. Загальна кількість сектантів п'ятидесятників-сіоністів у Хмельницькій області нараховує близько 1300 осіб, які об'єднані в 15 нелегальних сектантських общин, які складаються приблизно з 45 груп... Секта п'ятидесятників-сіоністів, як реакційна і містична, радянськими законами заборонена і в органах Радянської влади не реєструється» [1, с.323-326].

Уповноважений у справах з релігійних культів по Україні П. Вільховий також приділяв велику увагу цій течії. В 1950 р. П. Вільховий попередив уповноважених у справах з релігійних культів у Ровенській, Волинській, Тернопільській, Закарпатській, Житомирській областях про необхідність вжити заходів, спрямованих на припинення діяльності незареєстрованих релігійних общин, серед яких особливо відзначались євангельські християни п'ятидесятники-сіоністи [3, арк.14].

Ще до цього розпорядження в 1949 р. було заарештовано й ув'язнено помічника Л. Мельника – Д. Чайку [1, с.328]. А вже навесні 1950 р. було засуджено й самого Л. Мельника за «антирадянську діяльність» до 25 років у виправно-трудовах таборах [1, с.328].

Після цього уповноважений у справах з релігійних культів по Кам'янець-Подільській області В. Сердюченко писав до Києва: «Необхідно зазначити, що окрім вжитих за нашими вказівками суворих заходів по лінії райвиконкомів та сільських Рад, з боку органів МДБ Кам'янець-Подільської області протягом 1950 р. було нанесено удари репресивного характеру шляхом арешту верхівки керівництва груп «сіоністів»... за контрреволюційні дії. За проявлення антирадянського характеру дій органи МДБ нашої області очистили шляхом виїмки та арештів у Волочиському, Гвардійському, Старо-Костянтинівському, Антонівському, Красилівському, Проскурівському, Ярмолинському, Теофіпольському, Михайлівському, Чорноостровському районах, місті Проскуріві та інших містах біля 100 осіб керівників, «пророків» та інших «активістів» згаданих вище нелегальних груп» [2, арк.111].

15 березня 1951 р. в м. Києві відбулася так звана групова інструктивна нарада уповноважених Ради у справах з релігійних культів, на якій було заслухано доповіді про стан і діяльність так званого «релігійного підпілля», до якого зараховувались і євангельські християни п'ятидесятники-сіоністи. Щодо сіоністів було наведено такі цифри: припинили (на початку 1951 р.) діяльність 10 груп «сіоністів» зі 179 віруючими, а залишилось ще 20 груп «сіоністів» з 265 віруючими [5, арк.30]. Тобто, як бачимо, не зважаючи на арешти керівників євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів Л. Мельника та Д. Чайки, діяльність «сіоністів» в Україні продовжувалась.

Перебуваючи у тюрмі, Л. Мельник не припинив свою діяльність як керівник євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів. Коли наприкінці 1955 р. Л. Мельник отримав дані про те, що звільняється його помічник Д. Чайка, то призначив його, на час свого перебування в тюрмі, керівником євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів, з наданням йому прав роз'їжджати общинами євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів з метою закріплення їх організаційної діяльності [1, с.330].

Д. Чайка, повернувшись з тюрми, протягом 1956-1958 рр. їздив з місіонерською метою до Харківської, Луганської, Тернопільської, Дніпропетровської, Запорізької, Хмельницької областей, де проповідував, проводив водне хрещення, розповсюджував вірші та псалми Л. Мельника. Взагалі Д. Чайка розширював діяльність євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів й на Росію. За 1956-1958 рр. він встиг об'їздити з проповідями Тульську, Смоленську, Московську області, Ставропольський та Краснодарський край [1, с.330].

Протягом 1950-х років до м. Києва з різних міст України надходили повідомлення про те, що євангельські християни п'ятидесятники-сіоністи все активніше діють щодо залучення людей до себе. Це викликало незадоволення та турботу з боку Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів (офіційно зареєстрований керівний орган євангельських християн-баптистів у м. Москві), яка хотіла контролювати всі протестантські церкви й течії, в тому числі і євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів [4, арк.70-74].

Завершилась справа тим, що всіх керівників євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів в Україні було заарештовано і у вересні 1958 р. в м. Хмельницький їм було винесено вирок. На цей же суд було привезено і Леонтія Мельника, якому дали ще один строк ув'язнення. Л. Мельник був засуджений ще на 25 років. Д. Чайку також було засуджено на 25 років. Їхніх помічників було засуджено строком від 7 до 8 років [1, с.333].

З цього часу діяльність євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів майже припинилась.

Аналіз діяльності євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів дає можливість зробити такі висновки.

Євангельські християни п'ятидесятники-сіоністи з'явилися на початку 1920-х років на хвилі появи в Україні п'ятидесятницького руху. Однією з характерних рис на відміну від п'ятидесятників, у «сіоністів» була віра в необхідність виїхати з України до гори Сіон, де й прийде царство Христове.

З самого початку діяльності ця течія знаходилась під наглядом радянської влади, як «містична секта», що в підсумку й привело до масових арештів керівників. Не зважаючи на це, вчення євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів розповсюджувалось не тільки в Україні, але і в Росії (особливо в 1950-ті роки). Але масові арешти та спроби з боку Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів поставити під свій контроль всі протестантські церкви в СРСР призвели до того, що наприкінці 1950-х років діяльність євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів майже припинилась.

Дана тема потребує подальшого дослідження з використанням архівів СБУ, архівів Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів та архіву п'ятидесятників України.

Джерела та література

1. Франчук В. Просила Россия дождя у Господа / В. Франчук. – Т.3. – К. : Світанкова зоря. – 2005. – 848 с.
2. Центральний державний архів вищих органів державної влади (далі – ЦДАВО). – Ф.4648. – Оп.4. – Спр.85.
3. ЦДАВО. – Ф.4648. – Оп.2. – Спр.84.
4. ЦДАВО. – Ф.4648. – Оп.2. – Спр.280.
5. ЦДАВО. – Ф.4648. – Оп.2. – Спр.110.

Саламаха И. В. Образование и деятельность евангельских христиан пятидесятников-сионистов в Украине (1920–1950-е гг.)

В статье исследуется деятельность евангельских христиан пятидесятников-сионистов в Украине в 1920-1950-х гг. На основании архивных материалов и воспоминаний верующих выявлены причины образования данного движения, идеология. Показаны попытки руководителей евангельских христиан пятидесятников-сионистов как можно шире распространить свои идеи в Украине и в России, и их борьба с советской властью.

Ключевые слова: пятидесятники, пятидесятники-сионисты, Святой Дух, Сион, Протестантские церкви, комитет госбезопасности.

Salamakha I. V. Formation and activity of evangelic Pentecostal-Christians zionists in Ukraine, in 1920s–50s

In article activity of evangelical Christians of five-foremen-Zionists in Ukraine in 1920-1950th is investigated. On the basis of archival materials and memoirs of believers the reasons of formation of the given movement, ideology are established. Attempts of heads of evangelical Christians of five-foremen-Zionists are shown as it is possible to extend more widely the ideas in Ukraine and in Russia, and their struggle against the Soviet power.

Keywords: pentecostal, Pentecostal-Zionists, The Holy Spirit, Zion, Protestant churches, State security committee.